

Enerji kooperatifleri

**Doğu Avrupa ülkelerinde ve Batı Balkanlar'da
Karşılaştırmalı değerlendirme**

Ermenistan, Belarus, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Gürcistan, Moldova, Sırbistan, Ukrayna

Enerji kooperatiflerinin emisyon hedeflerini karşılama, toplumsal cinsiyete duyarlı katılım fırsatları sunma ve topluma düşük maliyetli, güvenilir ve yenilenebilir enerji sağlama potansiyeli

**Zelena
Energetska
Zadruga**

Enerji Kooperatifleri

Doğu Avrupa ülkelerinde ve Batı Balkanlar'da Karşılaştırmalı değerlendirme

Belarus
Bosna-Hersek
Ermenistan
Hırvatistan
Gürcistan
Moldovya
Sırbistan
Ukrayna

Enerji kooperatiflerinin emisyon hedeflerini karşılama, toplumsal cinsiyete duyarlı katılım fırsatları sunma ve topluma düşük maliyetli, güvenilir ve yenilenebilir enerji sağlama potansiyeli

Yayın hakkında

Bu yayın, politikacılara ve enerji paydaşlarına bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır.

Baskı

Yazarlar: Johanna Eichenmüller, Melani Furlan, Katharina Habersbrunner, Zoran Kordić

Women Engage for a Common Future (WECF), Zelena energetska zadruga (ZEZ)

Editörler: Johanna Eichenmüller ve Katharina Habersbrunner – WECF

Daha fazla bilgi için lütfen iletişime geçiniz:

katharina.habersbrunner@wecf.org

Kapak ve üretim: Krisztina André, WECF

Görseller: Unsplash'ta Tatyana Gavrilova, WECF, ZEZ

Türkçe'ye çeviri: Yaprak Aydın

©WECF, ZEZ, Troya Çevre Derneği Kasım 2017

Kaynak belirtildiği takdirde işbu yayından bölümler alıntılanabilir.

www.wecf.eu

www.troyacevre.org

www.zez.coop

Teşekkür

Bu yayın Heinrich Böll Stiftung, Berlin ve Clean Power Europe SCE, Brüksel tarafından finansal olarak desteklenmiştir.

Bu yayının içeriği yalnızca WECF ve ZEZ'in sorumluluğundadır ve hiçbir şekilde Heinrich Böll Stiftung ve / veya Clean Power Europe görüşlerini yansıtmak için kullanılamaz.

Türkçe basımı ise Sivil Düşün AB Programı tarafından sağlanan destek ile gerçekleştirilmiştir.

Kısaltmalar listesi

AB	Avrupa Birliği
BiH/RS	Bosna ve Hersek/Sırp Cumhuriyeti
CEDAW	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
IPCC	İklim Değişimi hakkında Hükümetler arası Panel
kW	Kilovat
NREAP	Ulusal Yenilenebilir Enerji Eylem Planı
OP	İsteğe bağlı protokol (CEDAW için)
PV	Fotovoltaik
REIC	Bölge Eğitim ve Bilgi Merkezi
SDGs	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
STK	Sivil toplum kuruluşları
TWh	Terawatt saat
UNDP	UNDP – Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

Özet: Temel bulgular

Tüm hedef ülkeler Paris Anlaşmasını imzaladılar. Ancak henüz ne bu ülkelerin ulusal iklim ve enerji hedefleri ne de Avrupa Birliği'nin yenilenebilir enerji hedefleri - %27'lik bir pay ile 2030'a kadar %30'luk enerji verimliliğine artış hedefi - uluslar(üstü) iklim hedeflerine ulaşmak için yeterli seviyede. Enerji toplulukları ve dolayısıyla enerji kooperatifleri, ulusal hükümetlerin ve AB'nin fosilsiz ve toplumsal açıdan sağlam bir dönüşümün iklim ve enerji hedeflerini başarmada önemli destekçileri olabilirler. Bu hareket yerel ve merkezi olmayan enerji ağlarının geliştirilmesine yardımcı oluyor, enerji dönüşümünün kamudaki kabulüne katkıda bulunuyor, enerji güvenliğini artırıyor ve yerelde ekonomik büyüme için fırsatlar sunuyor. Uygun desteklendikleri takdirde, enerji topluluklarının potansiyeli, enerji ve iklim hedeflerinin yerel uygulamalarına, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine (SDGs) ve Paris Anlaşması'na katkı da bulunabilir. Bu çalışma da, topluluk bazlı enerji üretimi için önemli bir araç olan enerji kooperatiflerine odaklanıyor. Temel bulgular ise şöyle:

- Piyasa düzenlemesi, enerji verimliliği, enerji güvenliği, enerji yoksulluğu ve enerji kullanımının ekolojik etkisi üzerinde kamusal enerji yönetiminin güçlendirilmesine büyük bir ihtiyaç var. Enerji kooperatifleri geniş çapta bir kamu istişaresi için aracı olarak hareket edebilirler.
- Hedef ülkelerdeki yurttaş enerji projeleri hakkında mevcut veriler

oldukça sınırlı. Başarılı uygulama örneklerini belirlemek ve etkilerini ölçmek için bir altyapı ve bilgi aktarımı gerekmektedir.

- En iyileri arasından tespit edilen birkaç uygulama, neredeyse tüm hedef ülkelerde enerji kooperatiflerinin başarılı ve demokratik bir sosyo-ekonomik iş modeli olarak kurulabileceğini göstermektedir.
- Bu örgütsel formun, yenilenebilir enerji sistemini teşvik etmek için geniş bir aktör grubunu ne ölçüde bir araya getirebileceğini (toplumsal güç); yenilenebilir enerji arzı yapılarını hazırlamak için ne ölçüde bir sermaye oluşturabileceğini (ekonomik güç); ve uluslararası iklim ve SDG hedeflerini ne ölçüde karşılayabileceğini (ekolojik güç) anlamak için yeterli bilgiye sahip değiliz.
- Hazırlık aşaması kadar operasyonel aşama da enerji kooperatiflerinin uzun ömürlü ve başarılı işletilmesi için çok önemli.
- Bir enerji kooperatifinin gelişimi için önemli faktörler yönetim ve aktör değişkenleridir:
 - Yenilenebilir enerji için yasal ve politik çerçevede destek mekanizması
 - Planlama politikaları ve yönetimi
 - Kooperatif modeline yönelik tutumlar
 - Kültürler ve yerel enerji aktivizmi

- Başlıca engeller fosil ve merkezi enerji sistemlerine bağlı tekel enerji hizmetleri şirketlerinin muazzam gücü, uygun destek çerçevesinin eksikliği, finansman eksikliği, bilgi ve kooperatif örneklerinin eksikliğidir.
- Yenilenebilir enerji sistemleri için hukuki ve siyasi çerçeve çok önemlidir, ancak işbirliği, kapasite geliştirme ve destek programları ile enerji kooperatifleri güçlü temeller üzerine kurulabilir.
- Kooperatif yapıları güçlü bir bağlılığı cesaretlendirir, işletme maliyetlerini ve hatta otoritelere olan güvensizliği azaltır, ve sürdürülebilir kalkınma için bireysel imkanları kullanmaya motive eder. Yurttaşların ellerindeki mülkiyet hakları, işbirliğine dayalı modelin güvenilirliğini ve itibarını artıracaktır. Kooperatifler, topluluklar arasındaki uyumu güven inşa ederek geliştirir.
- Enerji kooperatifi projeleri tek başına gerçekleşmezler, ancak teknik, ekonomik ve toplumsal modeller gibi yeni enerji yapılarının daha geniş bir alana yayılmasını teşvik ederek kapsamlı bir "topluluk geliştirme" politikasının birer parçası olurlar.
- Yenilenebilir ve merkezi olmayan enerji arzına yönelik bir enerji sistemi dönüşümü, bir Avrupa ölçütüne ihtiyaç duyar. Merkezi olmayan yurttaş enerjisi, sistemin uç noktalarını önemli ölçüde azaltabilir ve Avrupa çapındaki bir enerji şebekesini güçlendirebilir.

Arka plan ve bölgesel kapsam

Bu makale, enerji kooperatiflerinin emisyon hedeflerini karşılama, toplumsal cinsiyete duyarlı katılım fırsatları sunma ve topluma düşük maliyetli, güvenilir ve yenilenebilir enerji sağlama potansiyelini değerlendirmektedir. Aşağıdaki haritada (Şekil 1), bu değerlendirme kapsamında araştırılan ülkeler turuncu renkle gösterilmektedir.

Grafik 1: Coğrafi genel bakış

İncelenen beş AB Doğu Ortaklığı ülkesi: Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya'ya (DAKOA bölgesi) dahil olan **Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan, Moldova ve Belarus**. Araştırmaya dahil olan Batı Balkan ülkeleri ise: **Bosna-Hersek, Sırbistan ve Hırvatistan**. Veriler anket, röportaj ve ikinci araştırma ile toplanmıştır.

Enerji altyapısının egemen modeli tarih boyunca fazlasıyla merkezi biçimde tasarlanmıştır ve Sovyet sonrası ülkelerde bu durum daha da artmıştır. Yurttaşların dahil olması ve diğer kamu katılımı nadiren mevcut olmuştur.

Bugün ise, birçok yurttas, sivil toplum kuruluşları ve politika belirleyicileri, coğrafi olarak dağınık ve tüketiciye yakın yerde bulunan küçük ölçekli üretim birimlerinin dahil olduğu daha çok merkezi olmayan bir yapılandırma doğru geçişi savunmaktadırlar. Merkezi olmayan sistemlerin merkezi sistemlere göre, iletim ve dağıtım sistemleri için maliyetlerin düşürülme-

sinde, şebeke ve güç kayıplarının azaltılmasında, daha verimli yönetim sistemlerinde ve ulusal ve Avrupa düzeyinde sıfır karbon teknolojilerinde daha büyük paya sahip olmada birçok avantaj sunduğu belirtilmektedir (Sims, Schock 2007). Enerji kooperatifleri ve topluluk bazlı enerji projelerini faydalı hale getiren bu enerji dönüşümü Almanya, Danimarka ve Belçika'da farklı modeller gösteriyor olsa da, bu değerlendirmenin hedef

ülkelerinde neredeyse hiç yoklar. Bazı resmi veya gayri resmi yurttaş yönetimindeki girişimler, bu tür demokratik ve merkezi olmayan küçük ölçekli projelerin teknik ve ekonomik uygulanabilirliğini açıkça göstermektedir. Bu bağlamda, fosil yakıt ve nükleer enerjiye dayalı bir sistemden tamamen yenilenebilir enerjiye dayalı bir sisteme temelli bir geçiş ve temiz, merkezi olmayan ve toplumsal açıdan sağlam enerji üretiminin payını arttırmak için enerji işbirliği ve yurttaş katılımını teşvik etmesi muhtemel koşulları, engelleri ve faktörleri incelemek önemlidir.

Terminoloji – Yurttaş enerjisi ve Topluluk enerjisi

Yurttaş enerjisi terimi, sivil katılımının ve (yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı olarak) merkezi olmayan enerji üretiminin kombinasyonunu, bazen de enerji verimliliği ile birleştirerek, tanımlamak için kullanılır. Bu, yurttaşların daha önce enerji değer zincirinde yer almadığını ve yurttaş enerjisinin örgütsel biçimlerinin bu gerçeği kökten değiştirdiğini ima etmektedir (Hauser ve diğerleri, 2015). **Yurttaş enerjisi** veya **topluluk enerjisi**, özel kişiler tarafından ya da bireyler tarafından düzenlenebilir veya belediyeler gibi çeşitli kurumsal formlarda yenilenebilir enerji projeleri planlamak, yatırım yapmak ve uygulamak üzere bir araya gelebilirler. Yurttaş enerjisi ya da Topluluk enerjisi şeklinde düzenlenen projelerin, yurttaşların sürdürülebilir ekonomik süreçlere entegrasyonu, artan sosyal ve yurttaşlık taahhüdü, yeni kurulan yenilenebilir enerji santrallerinin kabulü ve projelerdeki katılım ve şeffaflık üzerinde olumlu bir etkisi olmuştur. Bu projeler aynı zamanda, yurttaşların topluluklarına ve bölgelerine olan aidiyet duygusunu güçlendirmeye hizmet etmekte; bu da toplumdaki demokratik yapıları olumlu yönde etkilemektedir. Yurttaş veya topluluk enerji projeleri, toplumu tasarlama ve değiştirme kabiliyetine sahiptir. Enerji kooperatifleri, çoğunlukla kendi bölgelerine bağlı olmayı ve işlevsel bölgesel değer zincirleri kurmayı amaçlar (George 2012). Toplu-

luk liderliğindeki yenilenebilir enerji projeleri, hem ithalat hem de ihracat bölgelerinde siyasi istikrara risk oluşturan fosil enerji ithalatına bağımlılığın azaltılması yoluyla bölgesel ekonomiyi güçlendirmekte ve özellikle istihdam kaybı, altyapı, şehirlere göç ve hızla yaşanan bir nüfustan olumsuz yönde etkilenen kırsal bölgelerdeki demografik değişimin etkilerini hafifletmeye yardımcı olabilmektedir (Staab 2015). Enerji kooperatifleri, bölgesel değer zincirlerini, yatırımların doğrudan görünürlüğünü ve yerel koşulların sağladığı bilgiyi kullanarak "bölgesel güven" düzeyini artırma imkanı sunar (Energieagentur Rheinland-Pfalz GmbH 2015). Bu girişimler, Almanya, Danimarka, İngiltere ve Belçika'da düşük karbonlu enerji sistemlerine geçişte kilit roldeki aktörler olarak giderek daha fazla görülmektedir (Seyfang, Park, Smith 2013). Fakat, görevli aktörler kamuda güvensizlikten mustarip olduğundan, merkezi olmayan yenilenebilir enerji uygulamaları, akıllı ölçüm teknolojileri ve diğer enerji verimliliği önlemleri, yerel topluluklarla bağları olan güvenilir kişiler tarafından idare edilmelidir. Yurttaş enerjisi, teknolojilerin yerel düzeyde toplumsal kabulünü artırır. Dahası, kırsal alanlarda özdeşleşme süreçleriyle de bağlantılı olan yurttaş enerjisi, bu hayati altyapı hakkında karar alma sürecine katılımın pekiştirilmiş bir ifadesi olarak yorumlanabilir.

(MacArthur 2013)

Enerji kooperatiflerine genel bakış

Tanım:

"Bir kooperatif, müşterek olarak sahip olunan ve demokratik olarak denetlenen bir işletme aracılığıyla ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaç ve isteklerini yerine getirmek için kişilerin gönüllü olarak bir araya geldiği özerk bir ortaklıktır". Diğer bir deyişle, kooperatif kendi üyeleri tarafından kendileri için işletilen bir işletme-sahiplik biçimidir. Temel değerleri ise, imece, öz sorumluluk, demokrasi, eşitlik, tarafsızlık ve dayanışma ilkeleridir (International Cooperative Alliance 2017).

Örgütsel yapı:

Kooperatifin, bir Genel Kurul, bir Yönetim Kurulu ve bir Denetim Kurulu'ndan oluşan basit ve işlevsel bir teşkilat yapısı vardır.

Grafik 2: Bir kooperatifin teşkilat yapısı.

Kaynak: WECF

Daha çok rüzgar, güneş enerjisi veya biyo-kütle gibi yenilenebilir kaynaklardan enerji üretmek ve dağıtmak

amacıyla kurulan kooperatiflere, enerji kooperatifleri adı verilir ve yenilenebilir enerji projelerini planlamak, finanse etmek ve uygulamak için uygun bir model sunar. Enerji kooperatifleri, uzman bilginin ve –kadınlar, erkekler, gençler, vs. – yeni aktörlerin enerji sektörüne girişinin demokratikleşmesine ve tekelleşmenin yok olmasına imkan sağlar. Ayrıca, mevcut fosil ve keresteye dayalı enerji endüstrisine merkezi olmayan bir alternatif ortaya koyar. Yerel bağlamda – eş zamanlı hem üretici hem de tüketici anlamına gelen – "profesyonel tüketici / üretken tüketiciye" dönüşmek, toplumun her kesiminden olabildiğince geniş ve çoğulcu temsil ile birlikte gelişmenin ve öğrenmenin politik bir sürecidir. Yenilenebilir enerjinin artan bilgi ve tecrübesi, adil ve karbondan arındırılmış bir ekonomi ve topluma yönelik dönüşüm süreci için kamuoyunda daha geniş bir yenilenebilir enerji kabulünü de beraberinde getirir.

Sosyalist deneyim (sonrası) bağlamında kooperatifler:

Özellikle Doğu Avrupa'da kooperatifler bilinen bir kavramdır, ancak bu model 'eski moda' ve 'sosyalist' imgelerle bağlantılıdır. Eski SSCB ülkelerinde yetkililere karşı oluşan derin güvensizlik ile biçimlenen sosyal ve kooperatif yapılar kırılma aşamıştır. İnsanlar, ekonomik açıdan başarılı ve aynı zamanda hem demokratik hem de kooperatif olan kuruluşlar kurma ve yönetme konusunda çok az deneyime sahiptir. Yurttaşların aktif olarak politika üretme süreçlerine katılımı için

yapılar ve proje imkanları bulunmamaktadır. Bununla birlikte, kooperatifler, temel demokratik değer ve yöntemleri aşılayarak, toplu eylem yoluyla özgüveni arttırarak ve kurumlarla sivil toplum arasında katılımı arttırarak ve çatışma yönetimini teşvik ederek geniş çapta demokratikleşme ve yetkilendirme araçları olarak hareket edebilirler. Ortaya çıkan gerçeğe,

daha güvenli bir toplumun ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin temelidir. Başarılı kooperatifler, demokratik üye denetimi (bir üye, bir oy), katılımcı yönetim uygulamaları, karar alma ve mali hesap verilebilirlik konusunda şeffaflık, yetki devri ve bunların yanı sıra toplu eylem ve pazarlık gücü gerektiren demokrasiye dayalı değerleri geliştirir.

Her bir ülke için durum değerlendirmesi – özet

İncelenen sekiz ülkenin her biri için – Gürcistan, Ermenistan, Ukrayna, Moldova, Belarus, Hırvatistan, Sırbistan ve Bosna-Hersek – ulusal iklim ve enerji politikaları, toplumsal cinsiyet eşitliği derecesi, sivil toplum durumu, kooperatifler ve mevcut pilot uygulama-

malar için yasal çerçeve, uygulanabilir işletme modelleri ve uygun yenilenebilir enerji teknolojileri değerlendirilmektedir. Aşağıda, her ülke için öne çıkan sonuçlar bu kategorilere göre sunulmuştur.

Ulusal iklim ve enerji politikaları

Gürcistan

Sera gazının Ulusal Katkı Beyanına göre azaltılması: 2030'a kadar olağan seyrin %15 altına; (fosil kaynaklarından yoksun) yerel kaynaklarla enerji talebini karşılamayı vurgulayan yenilenebilir enerji; Enerji piyasasının serbestleştirilmesi, Yenilenebilir Enerji Yasası ve Ulusal Yenilenebilir Eylem Planı hazırlanmakta.

Ermenistan

Sera gazının Ulusal Katkı Beyanına göre azaltılması: 2050'de ekosistemin dengede olması; Yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği esasıyla yerli enerji kaynaklarını geliştirerek enerji güvenliğini arttırmak; Mevcut yenilenebilir enerji için tarife garantisi şeması

Ukrayna

Sera gazının Ulusal Katkı Beyanına göre azaltılması: 2030'da 1990 emisyon seviyesinin % 60'ını aşmamak; 2014 yılından itibaren NREAP, yenilenebilir enerji kullanımı için hedefler belirledi (2020 yılına kadar birincil enerji arzında %11 yenilenebilir enerji); Yenilenebilir enerji için destek mekanizmaları: Emlak vergisi indirimi ve diğer vergi muafiyetleri, 'Yeşil Tarife' elektrik oranları.

Moldova	Ulusal Katkı Beyanına göre 1990 seviyelerine kıyasla 2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarının %64 - 67'sinin azaltılması; Enerji güvenliğinin iyileştirilmesi, bölgesel pazarlara entegrasyon ve AB enerji piyasasına uyumun artırılması; 2017'de başlamak üzere, mevcut 10 kW'dan büyük yenilenebilir enerji kurulumları için tarife garantisi planı.
Belarus	Ulusal Katkı Beyanına göre 2030 yılına kadar 1990 seviyelerinin en az %28'ine kadar sera gazının azaltılması; Yenilenebilir enerji için ulusal destek politikaları, nihai enerji tüketiminde yenilenebilir enerji payı, düzenleyici politikalar ve maddi teşvikler için hedefler içeriyor; Elektrik temin kota zorunluluğu veya yenilenebilir portföy standartları ile birleşen yenilenebilir enerji için kullanılabilir tarife garantisi.
Hırvatistan	2030 yılına kadar sera gazı emisyonunda yerelde en az %40 oranında azalma. Hedef, AB amaçları doğrultusunda gelişmiş ülkeler tarafından IPCC'ye göre gerekli azalılar bağlamında, 1990 yılına kıyasla emisyonlarını 2050 yılına kadar %80-95 oranında azaltmak. 2017'de geliştirilen ulusal düşük karbon stratejisi. Destek programları: Prim garantisi, Tarife garantisi ve net ölçme.
Sırbistan	2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarını 1990 seviyesinin altında %9.8'e kadar azaltma. 2018 yılında iklim değişikliği stratejisini ve eylem planını tamamlamayı planlıyor. Sırbistan'ın 2020 yılı ulusal yenilenebilir enerji hedefi, brüt nihai enerji tüketiminin %27'sinde sabitlemek. Tarife garantisi ve net ölçme halihazırda tanımlanma aşamasında.
Bosna Hersek	Olağan seyir senaryosuna kıyasla sera gazının azaltılması, 2030'a kadar % 2 oranında, bu da baz yılı 1990'a kıyasla %18 daha yüksek emisyon anlamına gelmektedir. Olağan seyre göre, 2030'da beklenen emisyonlar, 1990'daki emisyon seviyesinden %20 daha yüksek. İşlevsel elektrik piyasası gelişimi. BiH/FBiH'de tarife garantisi ve BH/RS'de tarife garantisi ve prim garantisi kombinasyonu. Net ölçüm, 2013'te BH / RS'de tanımlandı.

Tablo 1: Ulusal iklim ve enerji politikaları özeti

Bütün ülkeler Paris Anlaşması'nı onayladı ve sera gazı emisyon azalımı ile yenilenebilir enerji hedeflerini belirlediler. Hedefler önemli ölçüde çeşitlilik göstermekte. Isınmayı 2C'nin altına düşürmek gibi iddialı bir hedefi gerçekleştirmek için ülkeler, emisyonlarını oldukça hızlı bir şekilde azaltmak için önlemleri arttırmak zorundalar. Yenilenebilir kaynaklar,

enerji arzının hâlâ fosil yakıtlara bağımlı olduğu yerde karbon emisyonlarını başarıyla azaltabilir ve enerji güvenliğini artırabilir. Enerji toplulukları, BM anlaşmasının önemli hedeflerini yerine getirmeye ve topluluk bazlı yenilenebilir enerji üretimi ile enerjide daha fazla bağımsızlaşmaya yardımcı olabilirler.

Cinsiyet eşitliği derecesi

Gürcistan

Anayasanın 14. maddesi cinsiyet eşitliğini sağlıyor; Gürcistan CEDAW ve OP'i onayladı; Kadınların eşit miras hakları var; Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Ayrımcılıkla Mücadele Yasası mevcut; Politikalar usulen toplumsal cinsiyet eşitliğini içeriyor, fakat uygulanmıyor; Toplumsal Cinsiyet bütçelemesi hiç yok.

Ermenistan

Anayasanın 14.1 maddesi cinsiyet eşitliğini sağlıyor; Ermenistan, CEDAW ve OP'ye katıldı; Kadınların eşit miras hakları var; Kadınların politik katılımı için %20 oranında ulusal kota uygulanmakta; (Erivan Belediye Meclisi için %20 kota uygulaması hariç) Alt ulusal seviyelerde kota bulunmamakta; Toplumsal cinsiyet üzerine çevrimiçi ve literatür araştırmasında çok az bilgi bulunmakta, bu da toplumsal cinsiyetin geneldeki yetersiz temsilini göstermekte.

Ukrayna

Anayasa cinsiyet eşitliğini sağlıyor; Ukrayna CEDAW ve CEDAW OP'i onayladı, Pekin Bildirgesi'ni ve Eylem Platformu'nu imzaladı, İstanbul Sözleşmesini imzaladı, ancak onaylamadı; Ukrayna, Kadın ve Erkekler için Eşit İmkan ve Haklar üzerine 2013 – 2016 Ulusal Eylem Planı'nı yerine getirme sürecinde; Toplumsal Cinsiyet bütçelemesi pilot projelerde uygulanmakta.

Moldova	Anayasa cinsiyet eşitliğini sağlıyor; Moldova CEDAW ve CEDAW OP'yi onayladı, İstanbul Sözleşmesi'ni imzaladı ancak onaylamadı; Toplumsal cinsiyete duyarlı politika çerçeveleri için UNDP ile işbirliği içinde NAP geliştirilmekte; Bakanlık düzeyinde herhangi bir toplumsal cinsiyete dayalı eylem planı mevcut değil ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin mevcut ulusal strateji kaynak yetersizliğinden ötürü yasalaşmadı; Toplumsal Cinsiyet bütçelemesi giderek daha çok kullanılmakta.
Belarus	Her ne kadar Anayasanın 22. maddesinde "Herkes yasalar önünde eşittir ve ayrımcılık yapmaksızın haklarının ve meşru çıkarlarının eşit derecede korunması hakkına sahiptir" hükmü yer alsa da, toplumsal cinsiyet ayrımcılığına değinilmemektedir; Ulusal bir strateji ve eylem planı var, ancak çeşitli kaynaklara bakıldığında etkinliği şüpheli; Belarus CEDAW ve CEDAW OP'yi onayladı; Toplumsal Cinsiyet bütçelemesi şu anda kullanılmamakta.
Hırvatistan	Anayasanın 3. maddesi cinsiyet eşitliğini sağlıyor; CEDAW sözleşmesi 1992 yılında onaylandı ve İstanbul Sözleşmesi onay sürecinde. İş Kanunu toplumsal cinsiyete duyarlı ve ağırlıklı olarak Cinsiyet Eşitliği Yasası ile desteklenmekte. Cinsiyet Eşitliği duyarlılığının tüm toplumsal alanlara dahil edilmesi için Hırvat Parlamentosu'nda Cinsiyet Eşitliği Komisyonu kuruldu. Toplumsal Cinsiyet bütçeleme yaklaşımı nadiren uygulanmakta.
Sırbistan	Anayasa cinsiyet eşitliğini sağlıyor; CEDAW sözleşmesi onaylandı. Toplumsal Cinsiyet eşitliği mekanizmaları, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Yasasının yerelde uygulanmasını sağlamak için mevcut. Evlilik ve miras haklarını düzenleyen yasalar cinsiyete duyarlı değil. Cinsiyet Eşitliği duyarlılığının tüm toplumsal alanlara dahil edilmesi, (2016-2020) Ulusal Toplumsal Cinsiyet Stratejisi'ne dahil edildi. Toplumsal Cinsiyet bütçelemesi, pilot projelerde uygulanmakta.
Bosna Hersek	Anayasa cinsiyet eşitliğini sağlıyor. Cinsiyet Eylem Planı, cinsiyet eşitliğinin entegrasyonu için en önemli stratejik belge. CEDAW 1993 yılında onaylandı. Kadınlar çoğu kez erkek akrabalarının lehine, geleneksel pratiklere göre, miras haklarından vazgeçiyor. Cinsiyet Eşitliği duyarlılığının tüm toplumsal alanlara dahil edilmesi usulen politikalara dahil ediliyor ancak, uygulanmıyor. Toplumsal cinsiyet bütçelemesi pratikte yaygın olarak kullanılmamakta.

Tablo 2: Toplumsal cinsiyet eşitliğinin derece özeti

Çoğu ülkede anayasa, cinsiyet eşitliğini sağlamaktadır. Cinsiyet eşitliği duyarlılığının tüm toplumsal alanlara dahil edilmesi, bazı ülkelerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Stratejisi'ne dahil edilmiştir. Toplumsal cinsiyet bütçelemesi, sadece Ukrayna, Moldova ve Sırbistan'daki pilot projelerde uygulanmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğine değinirken, ülkeler benzer zorluklarla karşılaşmaktadır. Mevcut araçlar çoğu zaman uygulamada kullanılmamaktadır. Üzerinden 20 yıl geçen 1995 Dünya Kadın Kon-

feransı (Pekin Deklarasyonu), cinsiyete dayalı uçurumun kapatılması bildirimini çıkardı; ancak son derece köklü cinsiyete dayalı eşitsizlikler 2015 hedefinin de ötesinde devam etmektedir. Politik ve ekonomik karar alma süreçlerinde kadınlar yeterince temsil edilmemektedir; adil ücretli, güvenli ve düzgün istihdama erişimin eksikliğinden mağdur olunmaktadır; kadınlar daha yüksek oranda gayri resmi ve ücretsiz iş gücüne dahil olmakta; ve cam tavanların olduğu görülmektedir.

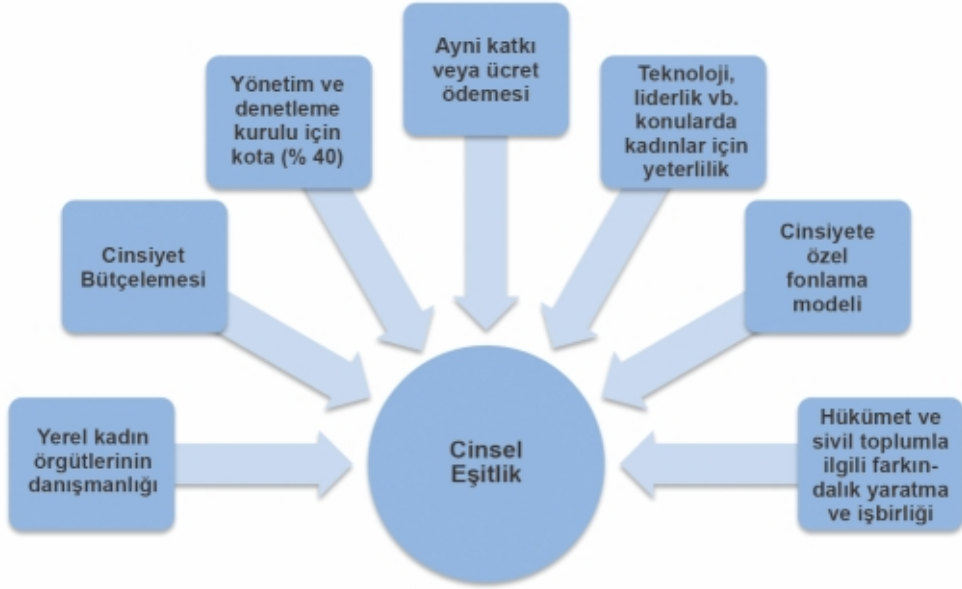
Kadınların güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet adaleti için araç

Kooperatifler – gönüllü ve herkese açık üyelik ilkeleri, imce, eşitlik ve tarafsızlık değerleri ve demokratik denetim aracılığıyla – kadınları olumsuz şekilde etkileyen birçok meseleye direkt çökmek için doğru yapılarıdır.

Toplumsal cinsiyet eşitlikçi enerji kooperatifleri:

- Tüm enerji değer zincirinde kadınlara eşit erişim: teknolojiler, işler, finansman, kar payı sağlar.
- İş yükünü azaltır: maliyet ve zamandan tasarruf eder.
- Enerji üretimi ve tüketimi üzerinde denetim sağlar.
- Kadınların yetkilendirilmesini ve liderliğini teşvik eder.
- Toplumsal cinsiyet eşitliği ve enerji politikasını birbirine bağlar.

Faydacı ve insan odaklı yaklaşım, kadınların fazlasıyla temsil edildiği küçük ölçekli ve topluluk bazlı eylemler üzerinde özellikle durmaktadır. Bu, kadınların yetkilendirilmesini ve yenilenebilir enerji işini artırmak için kapsayıcı bir yol olabilir. Kooperatiflerde kadınlar üye, yönetici, yatırımcı, üretici, tüketici ve yararlanıcı olabilirler. Cinsiyet eşitlikçi enerji kooperatifleri, enerji üretiminin geliştirilmesinde, özellikle de yenilenebilir enerjide, kadınlar ve erkekler için eşit söz hakkını temin etmenin bir yoludur. Kooperatifler kadınların ekonomik olarak aktif olmasına ve böylece yetki sahibi olmasına olanak sağlar. Kooperatifler, çeşitli Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine (özellikle 5: toplumsal cinsiyet eşitliği, 7: enerji, 8: ekonomik büyüme, 10: eşitlik ve 13: iklim koruması) değinerek Gündem2030'un uygulanmasına katkıda bulunur. Grafik 3, kooperatif modelinde başarıyla uygulanabilecek çeşitli cinsiyet eşitliği araçlarını göstermektedir.

Grafik 3: Cinsiyet eşitliği için araçlar - enerji kooperatiflerinin uygulanması.

Kaynak: WECF

Sivil toplumun gücü ve durumu

AB üyesi olmayan tüm eski Sovyet ülkelerinde, toplumlar genellikle doğu veya batı ekseninde her iki taraftan da baskıya maruz kalmaktadır. Örneğin, sosyal uyum ve güveni ölçen Enerji Verimliliği Endeksi'nin sosyo-kültürel boyutunda, Sovyetler sonrası devletler en kötü performansa sahip olanlar arasındadır. Komünizm sonrası ülkelerde güven (kar amacı gütmeyen gruplara karşı güven de dahil) düşüktür ve yerele özgü olmayan sivil toplum biçimleri komünizm sonrası

kitlesel akın tarafından desteklenmemiş olabilir. Sosyo-kültürel boyutun yanı sıra, sosyo-ekonomik kalkınma ile sivil toplum için olanak sağlayan ortam arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Avrupa'da sadece sosyo-kültürel açıdan ortalamanın altında kalan Makedonya, Karadağ, Gürcistan ve Kosova gibi ülkelerin düşük sonuçları, toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadelede başarısızlık olarak atfedilebilir (CIVICUS 2013, 2016).

Gürcistan

STKlar politika süreçlerine katılıyor; iyi yönetim bağlamı. Gürcistan 0,46 sosyo-kültürel puana sahip, bu 0,52'lik küresel genel ortalamanın altında; Ortodoks kilise çok etkili.

Ermenistan	STK'lar ulusal ve yerel düzeyde çalışmalar yürütmekte; Hükümetle artan işbirliği ve artan katılım; Yolsuzluk ve artan elektrik fiyatları, protestolar için en önemli etkenler olmaktadır.
Ukrayna	2013'te başlayan Euromaidan Devrimi boyunca sivil toplum öncü bir rol oynadı, parlamento ve hükümete reformları geliştirmeleri yönünde baskı uyguladı; Ukrayna'nın demokratik dönüşümünde en güçlü aktörlerden biri olmaya devam ediyor; Devam eden ekonomik kriz, kamu ve özel sektörün STK'lara sağladığı fonları sınırlamaktadır.
Moldova	Hükümet ve sivil toplum arasındaki ilişkiler protestolar üzerinden ilerlemektedir ancak son zamanlarda bu durum iyileşmektedir. Ülkedeki siyasi partilerden biri olan 'Haysiyet ve Hakikat', 2015 yılında evrim geçirerek Avrupa yanlısı ve yolsuzluk karşıtı protesto hareketine dönüştü.
Belarus	Sivil toplum için oldukça iyi sosyo-ekonomik koşullara rağmen Belarus, şiddetli devlet-sivil toplum ilişkisi ile dikkat çeken kötü yönetim bağlamlarına sahiptir.
Hırvatistan	STK'ların politik süreçlere katılımı eski bir gelenek, ancak geneldeki sivil katılım oranı AB ortalamasının altındadır. Kilise çok etkilidir. Hırvat dernekleri küçüktür ve bilgi, örgütsel ve yönetim becerilerinden yoksun gönüllü işgücüne dayanır. 'Toplumsal Kuruluş', Sosyal Girişimcilik Geliştirme Stratejisi kapsamında 2015 yılında resmen kabul edildi. STK'lar hükümet tarafından Hırvatistan'da sosyo-ekonomik kalkınmanın önemli birer faktörü olarak tanındı.
Sırbistan	STK'ların politika oluşturma sürecine zorunlu olarak dahil edilmesi için herhangi bağlayıcı bir belge bulunmamaktadır. STKların Gelişmesine yönelik Ortamın Sağlanmasına ilişkin Ulusal Strateji ise henüz geliştirilmemiştir. STK'ların özgürlükleri anayasal güvence altındadır ve hükümet genellikle bu haklara saygılıdır. Sosyal girişimcilik halen işsizlik ve sosyal dışlanma üzerine çalışan bireysel inisiyatifler biçimindedir.
Bosna Hersek	Önemli siyasi gelişmeler 2016 yılına damgasını vurdu – nüfus sayımı verileri yayınlandı, seçimler, Sırp Cumhuriyeti referandumu ve Bosna Hersek'in AB üyelik başvurusu kabul edildi. Devlet - STK işbirliği için hala işlevsel bir mekanizma yok. Yoksulluğu azaltma ve pasif desteğe dayalı sosyal dışlanma. Medeni haklar yasada belirtilmiş durumda, ancak her zaman doğru düzgün saygı duyulmuyor ve korunmuyor. Destekleme sistemi halen geliştiriliyor.

Tablo 3: Sivil toplumun durumu ve gücü özeti

Kooperatifler için yasal çerçeve

Tüm hedef ülkeler, kooperatifleri kurulmaları mümkün yasal yapılar olarak tanıyor, ancak enerji kooperatiflerinin durumu hala belirsiz. Bilgi eksikliği ve eksik destek başlıca engeller. Enerji kooperatiflerinin kuruluşu, karmaşık ve zaman alan zorlu bir süreç ol-

maya devam ediyor. Ukrayna uzmanları, hukuk firmaları ve meslek odaları, "enerji kooperatifi" terimini tanımlayan "Tüketici enerji kooperatifleri üzerine" bir yasa tasarısı kavramıyla enerji kooperatiflerinin de yolunu açmışlardır.

Gürcistan

"Tarım kooperatifi" ve "tüketici kooperatifi" için yasal hükümler mevcuttur; Enerji kooperatifleri, Müteşebbis yasasını takiben mevcut hükümlere göre kurulabilir.

Ermenistan

Tüketici kooperatifi hakkındaki kanun, Medeni Kanun ile bağlantılı olarak ilgili yasal hükümleri sağlar; Enerji kooperatifleri, üretici ve tüketici kooperatifleri olarak nitelendirilebilir ve yasal olarak mümkündür, ancak henüz yaygın değildir.

Ukrayna

2003 yılından bu yana İşbirliği Yasası, ilgili yasal hükümleri kapsamaktadır; Enerji kooperatifleri üzerine özel bir yasa, enerji uzmanları, hukuk firmaları ve STK'lar tarafından hazırlanmaktadır.

Moldova

Moldova Medeni Kanunu, Girişimci Kooperatifler Kanunu ve Üretici Kooperatifleri Kanunu'nda yer alan yasal hükümler, enerji de dahil olmak üzere çeşitli sektörlerde kooperatiflerin kurulmasına izin vermektedir.

Belarus

Kooperatifler için yasal hükümler bulunmakta; bununla birlikte, enerji kooperatiflerinin durumuyla ilgili hiçbir bilgi bulunmamakta.

Hırvatistan

Yasal hükümler çeşitli türde kooperatiflerin kurulmasına izin veriyor, ancak bu sektör hala çok küçük ve az gelişmiş. Tarım kooperatifleri en yaygın olanı ve enerji kooperatiflerinin kurulması elverişli zemin bulunmaktadır. Hırvatistan Düşük Karbon Gelişimi Stratejisi (2017), yenilenebilir enerjide yurttaş katılımını kooperatifler ve benzeri yenilikçi platformlar aracılığıyla teşvik etmektedir.

Sırbistan

Yeni Kooperatifler Kanunu, 2015 yılında kabul edildi. Kanun, enerji kooperatiflerini tanımlıyor, ancak kuruluşları için herhangi bir yasal engel de oluşturmuyor. Şu anda, bazı geliştirme çalışmaları devam etmektedir. Tarımsal kooperatifler yaygın. Kooperatifler ile ilgili yasalar enerji inisiyatiflerini içerecek kadar geniştir.

Bosna Hersek

Bosna Hersek'te devlet düzeyinde kooperatifler ile ilgili genel bir kanun var. Enerji kooperatiflerinin gelişimi önündeki esas engeller yetersiz siyasi destek ve olası kamu direncidir.

Tablo 4: Kooperatifler için yasal çerçeve özeti

Mevcut pilot projeler, iş modelleri ve

Yenilenebilir enerjiye dayalı topluluk girişimlerindeki artışın çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Dinamikler, çoklu ekonomik, sosyal ve çevresel faydalar, enerji üretimi üzerinde artan kontrol, yerel yatırımları koruma, önemli politik mesaj gönderme ve sürdürülebilir, adil ve demokratik işletme yöntemleri için kapsamlı bir fırsat içermektedir. Çoğu durumda, belirli bir projenin mantığı, bu dinamiklerin kombinasyonunu içerir. Günümüzde, yenilenebilir enerji teknolojileri, enerji üretimi için maliyet açısından en rekabetçi seçenekler arasındadır (IRENA 2016). Güçlü, merkezileşmiş tekelileri olan ülkelerde, enerji piyasası küçük, aşağıdan yukarıya inisiyatiflere açık olmayabilir. Topluluk enerji girişimleri için devlet desteğine sahip ülkelerde bile, yerel toplulukların bir projeyi organize etmek ve uygulamak için fonlara, gerekli yetilere, zamana ve diğer kaynaklara erişimleri çok zor olabilir. Mevcut oyunculara (fosil yakıtlar da dahil olmak üzere) devam eden hükümet desteği, enerji toplu-

luklarının başarısına olan güveni azaltmaktadır. Bu nedenle, topluluk projeleri, verimli sonuçlara ulaşmada genellikle ağır süreçler izler ya da geliştirme sürecinde de başarısız olabilirler. Topluluk enerjisi için uygun ortamı sağlama, hükümetler tarafından yerel, bölgesel, ulusal ve hatta uluslar üstü (örneğin AB) düzeylerde istikrarlı ve uzun vadeli politik desteklerin yanı sıra kredi ve kapasite geliştirme çerçevelerinin güvenilir bir şekilde sağlanmasını kapsar. Politika çerçevesi, topluluk tarafından yenilenebilir enerji projelerinin geliştirilmesinde, teknik engellerin üstesinden gelmekten çok daha önemli bir rol oynar ve destekleyici politikalara sahip bölgelerde, topluluk enerji girişimlerinin çoğaldığı görülmektedir. İncelenen ülkelerin bazıları, diğerlerine oranla topluluk enerji girişimlerinde daha fazla gelişim göstermekte ve yurttaşların, enerji topluluklarının ve hem yerel hem de ulusal hükümetlerin fizibilite ve iradelerini ortaya koymaktadır.

Enerji Kooperatifleri

Doğu Avrupa ülkelerinde ve Batı Balkanlar'da Karşılaştırmalı değerlendirme

Gürcistan	Solar Su Isıtıcılarına dayanan bir işletme modeline sahip dört enerji kooperatifi; Ekim 2017'de cinsiyete duyarlı bir şemsiye kooperatifi kuruldu.
Ermenistan	Şu anda aktif bir enerji kooperatifi bulunmamakta; ilk enerji kooperatifi, belediyenin güçlü desteği ile Kasım 2017'de Basen Belediyesi'nde PV panellerin kurulumu ile planlanmaktadır.
Ukrayna	Ukrayna'da bir dizi topluluk enerji girişimi bulunmakta; 'Ternopil ahududu enerji kooperatifi' gibi enerji kooperatifleri tarımsal kooperatifler içinden çıkmakta; Ayrıca, güçlü STK'ların desteği ve uzmanlığıyla Yeşil Tarife'ye dayalı işletme modelleri ile 'PV-kooperatifler' için gelişmeler var.
Moldova	Mevcut durumda, hiçbir yurttaş enerji projesi bulunmamakta. Enerji kooperatifinin kuruluşu yasal olarak mümkün, ancak karmaşık bir süreç ve bir işletme modeli olarak çok iyi bilinmemekte; PV güneş enerjisi ve Solar Su Isıtıcıları hakkında deneyim ve uzman desteği gerekli, Yeşil Tarife ile ekonomik açıdan da uygulanabilir.
Belarus	Pilot proje bulunamadı.
Hırvatistan	İlk Hırvat enerji kooperatifi 2013 yılında UNDP projesi kapsamında kuruldu ve şu anda 9 kooperatif aktif durumda. Bazı topluluk enerji modelleri halihazırda uygulanmış durumda, ancak devlet teşviki bulunmamakta ve enerji kooperatifleri pek çok yasal engelle karşılaşmaktadır. Green Energy Koop, Island of Krk Adası Koop, Kaštela Enerji Koop ve Kapela Savaş Gazileri Koop, halihazırda bazı yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği girişimlerini uygulamaya koymuş durumda.
Sırbistan	Sırbistan'da henüz bir enerji santrali bulunmamakta, ancak gelişmekte olan bazı girişimler bulunmakta. Donja Bistrica'da 2016 yılında satın alınan ve restore edilen küçük bir hidroelektrik santrali bulunuyor.
Bosna Hersek	Şu anda Bosna Hersek'te herhangi bir enerji kooperatifi bulunmamakta. REIC şu anda 2017'de Prijedor ve Nemili'de açılacak ülkenin ilk 2 enerji kooperatifi üzerinde çalışıyor.

Tablo 5: *Mevcut pilot projelerin özeti*

Gelecek beklentileri ve sonuçlar

Belarus hariç tüm ülkelerde girişimler, küçük ölçekli, merkezi olmayan yenilenebilir enerji projelerine halkın katılımı ile zaten başlamış durumda. Fon ve deneyim eksikliği ile tekeller yapılaraya karşı hala mücadele ederken, enerji kooperatifleri makul ve başarılı enerji çözümleri gösterebilirler. Güçlü STKlar, enerji kooperatifleri için başlıca öncüler gibi görünüyor. Genel olarak, kooperatifler, güvenli, düşük maliyetli ve merkezi olmayan enerji üretimini artırmak için bir araç olarak kurulabilirler. Ortak mülkiyet ve demokratik denetimle ilişkili oldukları için kapasite geliştirme, güçlendirme ve eğitimler önemli işbirliği ilkeleridir. Topluma dayalı yaklaşım ayrıca kadınların katılımını da arttırmaktadır. Aktif ve yerelde aşağıdan yukarı doğru dinamiklerden yola çıkan kooperatifler, bir yanda bir işletme ve diğer yanda ise kooperatifte çalışan kadınlar, erkekler ve bütün bir yöre arasındaki güçlü bağ ile nitelendirilmekte, dolayısıyla da bir güven bağı oluşturmaktadır. Merkezi olmayan yenilenebilir enerji üretimi ile kırsal kalkınma arasında kadınlar ve erkekler için ekonomik güçlendirme, istihdam yaratma ve altyapı gelişimi açısından bir bağlantı vardır. Enerji kooperatiflerinde, ortaya çıkan doğrudan iş imkanı sayısı sınırlı olsa da, yenilenebilir enerji istihdam oranı düşük olan bölgelerdeki insanlar için değerli ve iyi iş

olanakları yaratabilmektedir. İstihdam daha çok kurulumun işletimi ve bakımı için gereken iş gücünden oluşur. Bununla birlikte, uzun vadeli iş imkanları büyük oranda yenilenebilir enerji tedarik zinciri kapsamında, danışmanlık, finansman, inşaat, uzman hizmetleri ve kadınların yüksek oranda yer aldığı, çiftlik, süt ürünleri veya diğer gıda üretimi gibi kırsal faaliyetler dahilinde olup doğrudan enerji üretiminde değildir. Tarım ürünlerinin üretim zincirleri, değer zincirini ve ürün kalitesini arttırmak için yenilenebilir enerjiyi kullanabilir. Pek çok kadın ve erkek, ürünlerinin kalitesini ve kar marjlarını bu şekilde artırabilir. Enerji kooperatifleri, uzak bölgelerde de ortak bir özellik olan ham madde, beslenme ve ev-içi işlerden sorumlu kadınları orantısız şekilde etkileyen "yakıt yoksulluğunu" da azaltmaktadır. Enerji kooperatifleri kurmak, uzak toplulukların kendi enerjilerini üretmek için deneyim, sermaye ve araziye toplamasına imkan verir. Kadınlar önemli bir rol oynayabilir ve diğer enerji kaynakları için harcanan maliyeti ve zamanı azaltabilir. Genel olarak, toplumsal cinsiyet bütçelemesi, kota, liderlik eğitimi vb. gibi araçları içeren kooperatiflerin, kadınların ekonomik ve sosyal güçlenişlerine giderek daha da olumlu etkisi olabilir. Tablo 6, uzmanlarla yapılan görüşmelerin özet sonuçlarını göstermektedir.

Kategori	Röportaj özeti
Yenilenebilir Enerji Toplulukları için Motivasyon	● Yerel kaynakların yerelde mülkiyeti ve kamusal denetimi ● Sürdürülebilir ve temiz teknolojilere dayanan merkezi olmayan enerji sistemi ● Genel kamu eğitimi, kamu binaları için yenilenebilir enerji uygulamaları, CO2'in azaltılması ● Enerji demokrasisi ilkelerini iklim ve enerji politikasına yerleştirme ● Yerelde üretilen yenilenebilir enerjinin üretimi ve tüketimine entegre yaklaşım ● Ekoloji ve enerji politikasında farkındalığın ve şeffaflığın artırılması ● Topluluk refahının artırılması ● Yatırımcı olan üyeler kar payı alması
Engeller	● Hantal ve ilgisiz yönetim ● Hükümetlerce desteklenen tekelci ve güçlü kamu hizmeti veren şirketler ● Finansman eksikliği ● Uygun kanunların ve hukuki çerçevenin eksikliği ● Bilgi ve örgütsel destek eksikliği ● Zayıf halk katılımı ● Yenilenebilir enerji ve ekoloji konusunda genel olarak düşük farkındalık
Dönüşüm potansiyeli	● Enerji kooperatifleri, enerji algısındaki değişimi ve halkın katılımını vurgulamakta. ● Topluluklardaki yenilenebilir enerji fırsatlarının yerel ve ulusal kalkınma hedefleri (Ulusal Katkı Beyanları ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri) üzerinde etkileri olabilir. ● Diğer projeler, küçük enerji şebekeleri ve düşük karbon teknolojileri için birer katalizör. ● Ekonomik, çevresel ve sosyal enerji direnci yüksek topluluklar yaratma. ● Yüksek ölçeklendirme potansiyeli: Her bir kişi çoklu faydalar sayesinde katkı sunabilir.
Dönüşüm potansiyeli	● Mali, örgütsel ve idari destek ● Kalifikasyon ve eğitimler ● Sınır ötesi deneyim alışverişi, yerinde inceleme ziyaretleri ● Geliştirilmiş hukuki çerçeve: enerji kooperatifleri ve yurttaş enerjisi için hedefler ve kanunlar ● Yatırımcılarla bağlantı

Kooperatifleri işletme desteği

- Farklı paydaşlar arasında bağlantı kurma
- Başarılı pilotlar ve profesyonel halkla ilişkiler ve pazarlama geliştirme
- Ülkeler arası teknik bilgi ve deneyim transferi.
- Yatırımcılar ve bankalarla diyalog geliştirilmesi
- Bölgesel veya ulusal bilgi / destek merkezi

Tablo 6: *Uzmanlarla yapılan görüşmelerin sonuçları*

Sekiz ülkede yapılan paydaş anketi, insanların yüksek oranda enerji kooperatifleri kavramını bildiğini göstermektedir. Görüşülen 25 kişiden 21'i enerji kooperatiflerini biliyor. Ankette değerlendirilen etkenler çok yönlü olup, iklim koruma, yaşam koşullarını iyileştirme, yenilenebilir enerjiyi artırma, temettü / hizmetlerden elde edilen kâr ve enerji güvenliğini artırmayı yansıtmaktadır. Kooperatif üyesi olarak en önemli motivasyon kaynakları, temettülerden elde edilen kâr kazancı, yenilenebilir enerji tarifeleri ve enerji verimliliği hizmetleri gibi faydalardır. Ankete katılan ülkelerdeki enerji dönüşümüne yönelik siyasi hedeflere rağmen, katılımcılar, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliğini teşvik etmek için genel bir siyasi taahhüdün ve ciddi bir iradenin eksikliğine değinmektedir. Ayrıca, enerji kooperatiflerinin toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadınların güçlendirilmesini artırabileceğine dair büyük bir mutabakat var, ancak 25 katılımcının sadece 10'u kadınların enerji sorunlarından orantısız olarak etkilenmekte olduğunu düşünmektedir. Enerji kooperatiflerinin halkın katılımı ile sera gazı emisyonunu azaltabileceğine inanan 24 katılımcı ile bu konuda yüksek oranda ortak görüşün olduğunu söyleyebiliriz.

[sağda anket verilerinin yeşil yatay çizgilerle verildiği yer:]

İncelenen ülkelerin bir çoğunda merkezi olmayan enerji kavramları hakkındaki genel bilgi eksikliğine rağmen, imkan dahilinde girişimlere öncülük olacak bilgili ve motivasyonu yüksek insanlar bulunmaktadır.

25 katılımcıdan 24'ü enerji kooperatiflerini daha önce duymuştur.

25 katılımcıdan 21'i topluluk enerjisi kavramını biliyor.

25 katılımcıdan 3'ü bir enerji kooperatifine üyedir.

Topluluk enerjisi ve Enerji Kooperatifleri [Solda, dairesel görselin altında]

Bir enerji kooperatifi başlatmak için motivasyonlar

- Koyu yeşil kare: Sera gazı emisyonunu azaltır
- Yeşil kare: Yerel koşulları iyileştirir
- Açık yeşil kare: Yenilenebilir enerji payını artırır
- Turuncu kare: Temettü / hizmetlerden kazanç elde etme
- Koyu gri/yeşil kare: Enerji bağımsızlığı

Enerji Kooperatifleri

Doğu Avrupa ülkelerinde ve Batı Balkanlar'da Karşılaştırmalı değerlendirme

Geliştirme işleri veya yenilenebilir enerji alanında aktif olarak yer alan 25 kişi bu anket sorularını yanıtlamıştır. Başlıca sonuçlar ise şöyle:

Doğu Avrupa ve Batı Balkan Ülkelerinde Enerji Kooperatifleri

Kalkınma çalışması veya yenilenebilir enerji alanında aktif olan
25 kişi anketi yanıtladı. Başlıca sonuçlar şöyle:

Topluluk enerjisi ve enerji kooperatifleri

İncelenen ülkelerin bir çoğunda merkezi olmayan enerji kavramları hakkındaki genel bilgi eksikliğine rağmen, imkan dahilinde girişimlere öncü olacak bilgili ve motivasyonu yüksek insanlar bulunmaktadır.

25 katılımcıdan 24'ü enerji kooperatiflerini daha önce duymuştur.

25 katılımcıdan 21'i topluluk enerjisi kavramını biliyor.

25 katılımcıdan 3'ü bir enerji kooperatifine üyedir.

Bir enerji kooperatifi başlatmak için motivasyonlar

- Sera gazı emisyonunu azaltır
- Yerel coğrafyaları iyileştirir
- Yenilenebilir enerji payını artırır
- Temettü / hizmetlerden kazanç elde etme
- Enerji bağımsızlığı

Siyasi taahhüt ve oylem eksikliği

25 katılımcıdan 23'ü, enerji dönüşümünün ülkesinde bir gündem konusu olduğunu söylemiştir. Yalnızca 13'ü yenilenebilir kaynakların ve enerji verimliliğinin teşvik edilmesini politik bir öncelik olarak görüyor.

Toplumsal cinsiyet eşitliği aracı

25 katılımcıdan 22'si enerji kooperatiflerinin toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadınların yetkilendirilmesini destekleyebileceğini söylemiştir. Bununla birlikte, yalnızca 10'u kadınların enerji meselelerinden orantısız şekilde etkilendiğini düşünmektedir.

Demokratik ve düşük karbonlu enerji arzı

25 katılımcıdan 24'ü, enerji kooperatiflerinin sera gazını azaltmaya nasıl yardımcı olduğuna ve enerji sektörüne katılımı nasıl desteklediğine dair detaylı bir fikre sahip.

Siyasi taahhüt ve eylem eksikliği

25 katılımcıdan 23'ü, enerji dönüşümünün ülkesinde bir gündem konusu olduğunu söylemiştir. Yalnızca 13'ü yenilenebilir kaynakların ve enerji verimliliğinin teşvik edilmesini politik bir öncelik olarak görüyor.

Toplumsal cinsiyet eşitliği aracı

25 katılımcıdan 22'si enerji kooperatiflerinin toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadınların yetkilendirilmesini destekleyebileceğini söylemiştir. Bununla birlikte, yalnızca 10'u kadınların enerji meselelerinden orantısız şekilde etkilendiğini düşünmektedir.

Demokratik ve düşük karbonlu enerji arzı

25 katılımcıdan 24'ü, enerji kooperatiflerinin sera gazını azaltmaya nasıl yardımcı olduğuna ve enerji sektörüne katılımı nasıl desteklediğine dair detaylı bir fikre sahip.

1 (zayıf) ile 5 (mükemmel) arasında derecelendirilen ülkelerin genel durum değerlendirmeleri, her bir sektördeki durumlarına bağlı olarak aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Bu metodolojiyi kullanarak, Hırvatistan, Ukrayna, Sırbistan ve Gürcistan'da enerji kooperatifleri için elverişli koşullar ol-

duğunu görüyoruz. (Tam olarak mükemmel ve olumlu olmasa da) Yasal çerçeve, güçlü STK aktörleri ve pilot uygulamalar, yukarıda tarif edilen çoklu fayda ile daha fazla enerji kooperatifini geliştirme için iyi bir başlangıç ??-noktası olabilir. Sürdürülebilir işletmeler olarak enerji kooperatifleri, üyeleri tarafından tasvip edilen politikalar vasıtasıyla yerel topluluklarının sürdürülebilir kalkınması için çalışabilirler. Sürdürülebilir kalkınmanın ve kooperatifçilik hareketinin farklı motivasyonlardan doğduğu gerçeğine rağmen – farklı derecelerde ve farklı seviyelerde olsa da – ortak bir zemine hitap ederler: yerel bir topluluğun ya da tüm dünyanın ihtiyaçları olsun ya da olmasın, ekonomik, sosyal ve çevresel ihtiyaçların uzlaştırılmasıdır. Buna göre Rio+20 tarafından sürdürülebilirliği başarmak için pratik bir araç ve kavram olarak kabul edilen kooperatifler, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek ve "Yeşil Ekonomi'yi" büyütmek için ideal bir biçimde yerlerini aldılar. Yenilenebilir enerji projelerinin etkin kullanımı ve geliştirilmesi, yenilenebilir enerji politikası çoğunlukla yukarıdan aşağıya doğru geliştirilse dahi, kapsayıcı yönetim tarafından desteklenmektedir. Başarının anahtarı, enerji kooperatifleri ve yerel yönetimler gibi ara kurumlardır. Bu nedenle, enerji kooperatifleri, bireysel menfaatlerin ötesinde %100 yenilenebilir enerji politikasına yönelik ortak müşterekler yaratarak insanları daha uzun vadeli bir görüş edinmeye teşvik etmektedir.

Tüm hedef ülkeler, kooperatifleri kurulmaları mümkün yasal yapılar olarak tanıyor, ancak enerji kooperatiflerinin durumu hala belirsiz. Bilgi eksikliği ve eksik destek başlıca engeller. Enerji kooperatiflerinin kuruluşu, karmaşık ve zaman alan zorlu bir süreç ol-

maya devam ediyor. Ukrayna uzmanları, hukuk firmaları ve meslek odaları, "enerji kooperatifi" terimini tanımlayan "Tüketici enerji kooperatifleri üzerine" bir yasa tasarısı kavramıyla enerji kooperatiflerinin de yolunu açmışlardır.

Derecelendirme sistemi

1 = zayıf 2 = vasat 3 = orta 4 = iyi 5 = mükemmel

Ülkeler	İklim + Enerji	Kooperatif Yasası	STK	Toplumsal Cinsiyet	Pilot	Değerlendirme
Gürcistan	3	3	3	2	4	15
Ermenistan	4	3	3	2	2	14
Ukrayna	3	3	4	3	3	16
Moldovya	3	3	3	2	2	13
Belarus	2	1	2	1	1	7
Hırvatistan	4	4	4	3	5	20
Sırbistan	3	3	4	2	4	16
Bosna Hersek	3	2	3	2	3	13

Tablo 7: Kategorileri derecelendirme sistemi

Enerji kooperatifleri, yerel topluluğa anlaşılır ve güvenilir bilgi yayarlar. Ulusal / bölgesel hükümetler ve bireyler / firmalar arasında çalışmalar ve piyasa başarısızlıklarının çözümünde ve kolektif eylemin teşvikinde önemli bir rol oynayabilirler. Kooperatifler ulusal politika müdahalelerini yerel topluluğun özelliklerine uyarlayabilirler. Enerji erişimi, yoksulluğun azaltılması, eğitim, sağlık ve sürdürülebilir tarımın sağlanması, altyapının iyileştirilmesi ve istihdam yaratılması yoluyla daha geniş sosyal ve ekonomik kalkınma için yaşamsal bir katalizördür.

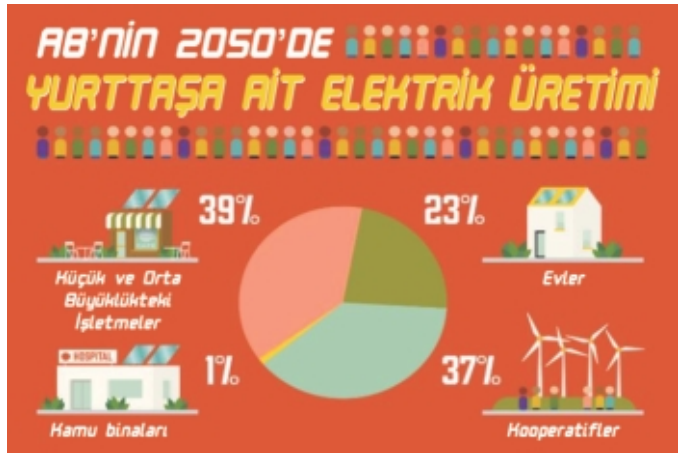
(Enerji ve iklim hedefleri, toplumsal cinsiyet eylemleri ve sivil toplumun rolü içine gömülü olan) Kooperatiflerin yasal çerçevesi tüm hedef ülkelerde bilinmektedir. Kooperatiflerin özellikleri, ulusal iklim hedeflerini karşılamak, toplumsal cinsiyet eşitliğini artırmak ve güvenli ve makul fiyatta bir enerji arzını beslemek için dikkate değer bir potansiyele sahiptir. Ülkelerdeki enerji kooperatifi, yatırım ve istihdam rakamlarını 'çok yavaş', 'gelişimi zor' ve 'başarılı' olarak ilerleme açısından iki senaryo halinde göstermektedir.

Ülke	Mevcut pilotlarla tahmini yatırım		5 yıllık en kötü durum senaryosu			5 yıllık en iyi durum senaryosu		
	Mevcut pilotlar	Yatırım (€)	Koop. sayısı	İşler	Yatırım (€)	Koop. sayısı	İşler	Yatırım (€)
Gürcistan	SWH, PV	100.000	10	10	950.000	25	50	1.425.000
Ermenistan	PV, Rüzgar	200.000	5	10	2.875.000	15	30	8.625.000
Ukrayna	Biokütle, PV	200.000	8	8	840.000	30	60	3.150.000
Moldovya	SWH	100.000	2	2	40.000	10	20	200.000
Belarus	PV					5	10	375.000
Hırvatistan	PV, Biokütle	250.000	15	30	1.575.000	50	100	5.250.000
Sırbistan	PV, Biokütle	250.000	3	3	315.000	20	40	2.100.000
Bosna Hersek	PV, Biokütle	150.000	2	2	210.000	15	30	1.575.000
Toplam		1.250.000	45	65	6.805.000	170	340	22.700.000

Tablo 8: Hedef ülkelerdeki enerji kooperatiflerinin ekonomik etkileri için senaryolar

Senaryolar, mevcut pilot projeleri çeşitli yenilenebilir enerji teknolojileri ile birlikte göz önüne almakta ve yatırımları hesaplamaktadır. Enerji kooperatiflerinin bilgi ve değerlendirilmesi üzerine yapılan anketlerin çıktılarına dayanarak, kavram neredeyse tüm incelenen ülkelerde kurulabilir ve büyütülebilir görülmektedir. En kötü durum, çok az sayıda enerji kooperatifi kurmada ve kooperatif başına bir iş yaratmada çok yavaş ve zor bir gelişmeyi varsaymakta olup o da kooperatifte ancak dolaylı bir iş olabilmektedir. En iyi tahminde ise, genel koşullardaki ve paydaş potansiyelinin verimli kullanılmasında bir iyileşme olduğu görülmektedir. Burada iş yaratma tahmini, her girişim için iki iş ile halen muhafazakâr bir seviyede-

dir. Hesaplama, her bir kooperatifin tabloda gösterildiği gibi farklı teknolojilere yatırım yapacağını varsaymaktadır: Solar Su Isıtıcısı için 20.000€ (Solar Su Isıtıcısı başına ortalama 1.000€), PV enerji santralleri için 75.000€, kara rüzgar santrali projeleri için 500.000€ ve biyogaz tesisleri için 30.000€.

Grafik 5: Yurttaş-ait elektrik, Kaynak: REScoop

Buna ek olarak, "Vatandaşları enerji dönüşümünün kalbine yerleştirmek" raporunda (REScoop 2016), doğru koşullar sağlandığı takdirde, bugün var olan ve 2030 ve 2050 yıllarında üye ülkelerde ve AB'de bir bütün olarak mevcut olabilecek enerji yurttaşlarının sayısı tahmin edilmektedir. Bu, 264 milyondan fazla Avrupa vatandaşının veya Avrupa Birliği'ndeki tüm vatandaşların yarısından fazlasının kendi enerjilerini 2050'de üretebileceğini göstermektedir. Bu enerji yurttaşları, 2030 yılında 611 terawatt saat (TWh) ve 2050 yılına kadar da 1,557 TWh elektrik üretebileceklerini varsaymaktadır. Bu da, 2030'da enerji yurttaşlarının Avrupa'nın elektrik ihtiyacının % 19'unu ve 2050'de de % 45'ini sağlayabileceği anlamına geliyor. Bu, AB'nin 2030 yenilenebilir enerji hedefine ulaşmasına ve % 100 yenilenebilir bir geleceğe kayda değer bir katkıda bulunuyor. Rapor aynı zamanda farklı tipteki enerji yurttaşlarının potansiyeli-

ni de gösteriyor. 2050'de, kooperatifler gibi kolektif projelerin, enerji yurttaşlarının ürettiği elektriğin %37'sine katkıda bulunabileceği öngörülmektedir.

Yine de, bu örgütsel formun, yenilenebilir bir enerji sistemini (toplumsal güç) teşvik etmede ne ölçüde büyüyen bir grup aktörü bir araya getirebileceğini ve ne ölçüde yenilenebilir enerji arzı yapılarını (ekonomik güç) genişletmek için sermaye toplayabileceğini anlamaya yetecek kadar bilgi hala mevcut değil. Bu basit hesaplama ve REScoop çalışması, kapsayıcı ve işbirliğine dayalı yaklaşımın, halkın katılımını, demokratik ilkeleri ve özel sermayeyi harekete geçirebileceğini ve daha geniş çapta enerji sistemi dönüşümü, yatırımlar ve istihdam yaratma potansiyelini göstermektedir. Hükümetlerle işbirliği içinde, adil ve toplumsal cinsiyet eşitlikçi bir iklim politikası oluşturulabilir ve Avrupa bağlamında düşük karbonlu enerji arzına katkıda dahi bulunabilirler.

Öneriler ve görünüm

Bu inceleme, enerji kooperatiflerinin sosyal, çevresel ve ekonomik açıdan sürdürülebilir düşük karbonlu enerji arzına doğru dönüşüm potansiyelini göstermek içindir ve hem karar vericiler hem de değişim özneleri olmak için yurttaş enerji girişimlerinden biri olan ya da olmak isteyen herkese hitap etmektedir. Bu son bölüm pratik ve siyasi açıdan öneriler sunar.

Enerji değer zincirindeki faaliyetler

Günümüzde, en büyük muhtemel faaliyet alanı, termal güneş, biokütle, fotovoltaik (PV) veya hem elektrik hem de ısı üretimi sağlayan birleşik yenilenebilir enerji teknolojilerine dayanan enerji üretimidir. Enerji dağıtım sektörü,

elektrik için üyeler ve yeşil tarifeler aracılığı ile gerçekleşen tüketim ile tamamlanmaktadır. Binalarda enerji verimliliği ve izolasyon tedbirleri kendi başına bir iş modeli oluşturmaktadır. Hem enerji verimliliğindeki artış hem de yenilenebilir enerjinin üretim ve dağıtımı için maliyet tasarrufuna ve çevresel faydalara yol açmaktadır. Aynı zamanda, topluluklar ve yerel otoritelerle olan yakın işbirliği başarı için bir diğer önemli faktördür. Rekabetçi kalmak için, bu iş modelleri çeşitlendirilmelidir. Yenilenebilir enerjide bu gelişme iki ana faktör ile karakterize edilir. Birincisi, yenilenebilir kaynaklar zamanla giderek daha ucuz hale gelmektedir. İkincisi, merkezi olmayan yenilenebilir enerji çözümlerinin geliştirilmesi için büyük potansiyel bulunmaktadır (George und Berg 2011).

Grafik 6:
Bugünün ve
gelecekteki
işletme
modelleri.

Kaynak: WECF

Öneriler ve görünüm

Yenilenebilir kaynaklardan elektrik tedariki için öz veya doğrudan tüketim, kiralama modelleri ve kiracı modelleri gibi farklı modeller uygulanabilir. **Bölgesel ısıtma**, Batı Avrupa kooperatiflerinin halihazırda faal olduğu bir alan olmakla birlikte, gelecekteki potansiyeli daha da artmaktadır (Energieagentur Rheinland-Pfalz GmbH 2015; DGRV Bundesgeschäftsstelle Energiegenossenschaften 2015a). Şu anda, bu tür projelerin kârlılığındaki kısıtlamalar, yalnızca yenilenebilir ısıtma çözümlerinin doğrudan rakipleri olan fosil yakıt ve gazın düşük fiyatlarıyla ortaya çıkmaktadır (Ernst 2016). Önemli gelişme, sözde **sektör entegreli enerji piyasası** olacaktır. Bu, yenilenebilir enerji üretiminin, binaların ısıtılması, enerji verimliliği ve hareketlilik ile birbirine bağlı olması gerektiği anlamına gelir. Bu alanların üçünde de, büyük tasarruf potan-

siyeli bulunmaktadır. Yerel yapılarıyla enerji kooperatifleri bu entegrasyona önemli katkılarda bulunabilirler (DGRV Bundesgeschäftsstelle Energiegenossenschaften 2015b). Bu yöndeki ilk adım, arz ve talebin değiştirilmesinden kaynaklanan dalgalanmaları yumuşatarak elektrik piyasası için esneklik yaratmaktır. **Dijitalleşmeye yönelik eğilim, enerji** piyasasındaki aktörlerin kısmen enerji hizmeti sağlayıcılarının geleneksel faaliyetlerinden çok daha fazlasını kapsayacak yeni iş modelleri geliştirmelerine olanak tanır. Enerji sektöründe bu, servislerin ve müşteri ilişkileri gibi süreçlerin ve temel görevlerin optimizasyonunda ve otomatikleştirilmesinde gözlemlenebilir. Örneğin, tüketici verilerinin analizine dayanan yeni ürünler ve iş modelleri, enerji verimliliği ve enerji tasarrufu için kullanışlı olabilir (Schneider et al. 2017).

Öneriler:

İklim hedeflerini karşılamak için, Avrupa enerji piyasasının, fosil yakıtlara ve nükleer enerjiye dayalı bir sistemden tamamıyla yenilenebilir enerjiye dayalı bir sisteme temelli bir geçişe ihtiyacı vardır. Enerji piyasası, büyük şirketlerin hakim olduğu merkezi bir pazardan, milyonlarca aktif ve bilgi sahibi enerji yurttaşıyla yerinden yönetimli bir pazara dönüşmektedir. Enerji yurttaşları olmadan, enerji dönüşümü mümkün değildir. Enerji yurttaşlarını kendi enerjilerini üretmek için yetkinleştirmek, enerji sistemini demokratikleştirmektir. Bununla birlikte, hem genelde hem de incelenen ülkelerdeki enerji yurttaşları, yasal kısıtlamalar, orantısız yönetim ve planlama usulleri, cezai tarifeler ve yenilenebilir enerjiye yönelik güçlü siyasi bir iradenin eksikliği gibi önemli engellerle karşı karşıyadırlar. Etkin bir yasal çerçeve ve güçlü destekle enerji yurttaşları çoğalabilir, Avrupa'nın yenilenebilir enerjisinde önemli bir payı oluşturabilir ve talep tepkisi vasıtasıyla enerji sistemine önemli esneklik sağlayabilirler (REScope 2016).

Hükümetler için en önemli öneriler şunlardır:

Etkin politikalar izle:

- Öz üretim, öz tüketim hakkını güçlendirin, şebekeyi besleyen fazla elektrik için adil ödeme alın, enerji depola ve talep tarafı yönetimini kullanın.
- Vergi indirimleri ve üyelere sağlanan faydalar gibi, enerji kooperatifleri ile ilgili yasa çıkarın.
- Kırleten, esnek olmayan kömür ve nükleer santralleri hizmetten çekin, piyasada enerji yurttaşlarına yer açın.
- Sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik çevrenin iyileştirilmesi için sivil toplum alanını etkinleştirin.

Büyük hedefler:

- Yenilenebilir enerji ve özellikle topluluk enerjisi hedefleri için bağlayıcı hedefler oluşturun.
- Bağlayıcı hedefler oluşturun. Enerji yurttaşlarının katılımını ve 2030 ulusal yenilenebilir enerji eylem planlarında yenilenebilir enerjinin payını artırmak için ulusal bir strateji oluşturun.
- Enerji ve iklim hedefleriyle bağlantılı olarak Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ni karşılamak için net hedefler oluşturun.

Uygulanabilir - basit ve adil hale dönüştürme:

- Enerji yurttaşları projeleri için şebeke bağlantı önceliğini garanti altına alın.
- Topluluk enerji projelerini kurmak ve işletmek için idari prosedürleri basitleştirin.
- Enerji projeleri ve hedefleri için toplumsal cinsiyet bütçelemesini uygulayın ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm politikalara dahil edilmesini sağlayın.

Finansman sağlayın:

- Enerji topluluğu projeleri için yenilikçi finansman çözümlerini cesaretlendirin.
- Düşük faizli krediler, enerji fonları gibi hedeflenen önlemleri tasarlamaları için üye ülkeler üzerinde baskı kurarak düşük gelirli toplulukların enerji yurttaşlarına dönüşmelerine fırsatlar sunun.
- Topluluk enerji projelerini "kendine yeterlilik" ilkesine dayalı olarak teşvik edin (örn. doğrudan pazarlama ve öz tüketim için üretim).
- Ön araştırmalar ve topluluk enerji projeleri üzerine yapılan çalışmalar için mali destek sağlayın (örn. kredi verme, garanti veya ucuz kredi imkanları).

Açık İletişim:

- Enerji yurttaşlarına sağlanan doğru ayrıcalıkların şeffaf bir şekilde iletildiğinden ve etki değerlendirmelerine dahil edildiğinden emin olun.
- Yurttaş enerjisi için bilgi merkezi / destek merkezleri kurun.
- Bölgesel, ulusal ve sınır ötesi yurttaş enerjisi konferanslarını ve diyalogu organize edin ve destekleyin.
- Başarılı pilot projeleri vurgulayın ve çoğaltın.

Yerel Düzey:

- Sektörler arası yaklaşım: Yerel yönetimler, zorunlu yenilenebilir enerji ve enerji verimliliğini kamusal, yeni ve yenilenen binalara entegre etmek ve topluluk enerji projeleri için gereklilikleri düzene koymak için planlama yetkisini kullanmalıdır.

Sivil Toplum ve yurttaşlar için Öneriler; bu mümkün – bunu yapabiliriz!

- Mevcut kooperatiflerden rehberlik, ağ oluşturma ve dokümantasyon isteyin ve süreci bir grup ilgili insan ile başlatın.
- Üyelere ve yatırımcılara yaklaşım için uygun iş planları tasarlayın.
- Enerji kooperatiflerinin kurulması hakkında daha fazla bilgi için WECF el kitabına başvurun (Bakhturidze et al., 2017).

Bu mümkün – bunu yapabiliriz. Hırvatistan ve Gürcistan'daki mevcut iki pilot proje, enerji kooperatiflerinin uygulanabilirliğini göstermek için tablo 9'da daha ayrıntılı şekilde gösterilmektedir.

Ülke	Hırvatistan	Gürcistan
Tanım	Hırvatistan'da ilk kalabalık yatırım girişimi Križevci'de 50kW'lık bir çatı için	Teknik uzmanlığı, finansman ve siyasi gücü bir arada toplayan şemsiye kooperatifi
Öncü oluşumlar	2013'te RES kooperatifi ve yerel yetkililer tarafından desteklenmiştir.	Enerji STKları: Yeşiller Hareketi, RCDA, SDCA, EthicCapital, WECF
Fikir	Yinelenenebilir ve ölçeklenebilir bir iş modelinin test edilmesi, Hırvatistan'da küçük PV güneş enerjisinin, öz tüketim çözümlerinin geliştirilmesi için teşvik edilmesi	Yerel enerji kooperatifleri işbirliği (danışmanlık ve teknoloji uygulamaları) ve şemsiye kooperatif (üretim, garanti, pazarlama, kalifikasyon, politika)
Üyeler	15	140
Çalışanlar	7 (Eylül 2017'den beri)	1 müdür (Şubat 2018'den beri)

Enerji Kooperatifleri

Doğu Avrupa ülkelerinde ve Batı Balkanlar'da Karşılaştırmalı değerlendirme

Ülke	Hırvatistan	Gürcistan
Zorluklar	• Başarılı kamu sivil ortaklığı, • Bina topluluğu, • Yatırım temelli kitle fonlaması denemek, • Kamu binası için net sayaç, • En uygun teknik çözümü modelleme, • Ölçeklenebilirliği ve tekrarlanabilirliği sağlama alma	• STK'dan işletme modeline doğru gelişme • Karmaşık kuruluş süreci • Kaynak eksikliği: zaman, finansman • İşletme modellerinde, liderlik ve pazarlamada teknik uzmanlık eksikliği • Sosyal ve kültürel değişim ihtiyacı
Başarı faktörleri	• Farklı paydaşların işbirliği (KPC, uluslararası kuruluşlar) • finansal canlılık, • projeye katkıda bulunmaya istekli küçük yatırımcılardan bir ağ oluşturulmuş durumda • başarılı kampanya	• Motivasyonu yüksek paydaşlar • Teknolojide yüksek uzmanlık • Uluslararası kooperatif uzmanları ile iyi iletişim ağı • Belediyelerle ve ulusal çaptaki oluşumlarla işbirliği
CO2 tasarrufu	• Yenilenebilir kaynak üretimi (50 kW PV - 55.000 kWh / p.a.), CO2 tasarrufu (55 ton / p.a.) • 1 kWh güneş enerjisi başına CO2 emisyonunun azaltılması, 1 kg CO2'ye eşittir.	• SWH başına CO2 emisyonunun azaltılması 1 t / p.a.'e1 eşittir • Şimdiye kadar 800 SWH kuruldu bu da 800 t'ye eşit • Plan: 3.750'ye eşit, 2023'e kadar 3.750 SWH.
Karşılanan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDGs)	• Düşük maliyetli ve temiz enerji (SDG7) • Sanayi, yenilik ve altyapı (SDG9) • Sürdürülebilir şehirler (SDG11) • İklim eylemi (SDG13)	• Yoksulluğun azalması (1), Toplumsal cinsiyet eşitliği (5) • Enerji ve iklim (7, 13) • İyi iş, altyapı (8, 9) • Karada yaşam, güçlü kurumlar (15,16)

Tablo 9: Hırvatistan ve Gürcistan'daki pilot projeler

Görünüm

Enerji dönüşümü gerçekleşiyor. Kimi ülkelerdeki küresel iklim politikası ve enerji dönüşümü, Avrupa ve dünyada da benzer tartışmalar göstermektedir: Enerji tasarrufu ve enerji kullanımı nasıl daha verimli olur? Yenilik ve adil rekabet sağlamak için devlet mülkiyetli eski tekelci aktörlerle enerji arzının serbestleştirilmesi nasıl sağlanır? Uluslar(üstü) hükümetler enerji dönüşümünü nasıl destekleyebilirler; hangi iklim araçları, yasalar, hibe programları ve tarife garantileri bu süreci kuvvetlendirebilir? Gerekli yatırımlar adil bir şekilde nasıl paylaşılır ve kaynaklar, pazar payları ve kazançlar için verilen şiddetli mücadele nasıl yatıştır? Gelecekte enerji katılımını hangi katılımcılar şekillendirecekler? Günümüzde ortak refah ve gelecek nesil açısından hangi kararları almak zorundayız?

Sonuçlar, ülkelerde az sayıda oldukça başarılı pilot projeler olduğunu gösteriyor. İyi uygulama örnekleri, çeşitli paydaşların işbirliği, teknolojilerdeki yüksek uzmanlık, "küçük" yatırımcılar ve uluslararası kooperatif uzmanları ile iyi iletişim ağı ve başarılı bilgi kampanyaları ile engellerin aşıldığı gözlemlenmektedir. Bazı pilot uy-

gulamalar yalnızca yüksek çaba ve deneyimli girişimcilerin katılımıyla mümkün olmaktadır. Böylesi bir zaman ve emek yatırımı uzun vadede yapılamaz. İlk pilot projeler merkezi olmayan yurttaş enerjisi için uygun bir yasal çerçeve için yerel ve ulusal otoriteler ile tartışmalara ve önerilere bir giriş noktasıdır. Kendi enerji kooperatiflerini kurmayı düşünen topluluklar, yararlı belgeler ve el kitapçıkları bulabilir veya mevcut enerji kooperatiflerine veya REScoop gibi uzman kuruluşlara danışabilirler.

Enerji dönüşümünün sosyal açıdan adil ve demokratik bir şekilde nasıl uygulanacağı konusu genellikle göz ardı edilir. Enerji topluluğu ve enerji kooperatifleri, temiz enerjiyle toplumsal olarak adil ve demokratik bir enerji dönüşümü potansiyelini gösteren girişimlerdir. Enerji sistemlerini değiştirebilecek güce zaten sahipler ve sebep oldukları bu olumlu etki, hem yukarıdan aşağı hem de aşağıdan yukarıya arttırılabilir –böylece toplumsal, ekolojik ve ekonomik olarak sürdürülebilir bir kalkınmayı destekleyen yashamsal bir büyümeyi de beraberinde getirebilirler.

Kaynakça

- Bakhturidze, I., Finner, F., Habersbrunner, K., Samwel, A. (2017): Gender-sensitive Energy co-operatives in Georgia. Handbook, WECF. ?
- CIVICUS (Hg.) (2013): The CIVICUS 2013 Enabling Environment Index. Online verfügbar unter http://www.civicus.org/eei/downloads/Civicus_EEI%20REPORT%202013_WEB_FINAL.pdf. ?
- CIVICUS (Hg.) (2016): State of Civil Society Report 2016. Online verfügbar unter <http://www.civicus.org/documents/reports-and-publications/SOCS/2016/summaries/SoCS-full-review.pdf>. ?
- DGRV Bundesgeschäftsstelle Energiegenossenschaften (2015a): DGRV-Jahresumfrage unter Energiegenossenschaften zeigt: Einbruch bei Gründungszahlen. Online verfügbar unter <http://www.genossenschaften.de/dgrv-jahresumfrage-unter-energiegenossenschaften-zeigt-einbruch-bei-grundungszahlen>, zuletzt geprüft am 25.10.2016. ?
- DGRV Bundesgeschäftsstelle Energiegenossenschaften (2015b): Stellungnahme zum Ergebnispapier „Ein Strommarkt für die Energiewende“ des Bundesministeriums für Wirtschaft und Energie (Weißbuch) vom 3. Juli 2015. Online verfügbar unter http://www.genossenschaften.de/sites/default/files/20150821_Stellungnahme_Wei%C3%9Fbuch.pdf, zuletzt geprüft am 25.10.2016. ?
- Energieagentur Rheinland-Pfalz GmbH (Hg.) (2015): Geschäftsmodelle für Bürgerenergiegenossenschaften. Markterfassung und Zukunftsperspektiven. Online verfügbar unter https://www.energieagentur.rlp.de/fileadmin/verwaltung/uploads/brochure/download/165/Geschaeftsmodelle_fuer_Buergerenergiegenossenschaften_20160214_Small.pdf, zuletzt geprüft am 05.12.2016. ?
- Ernst, Florian (2016): Land der Energiegenossenschaften. In: Profil - Das bayerische Genossenschaftsblatt (2), S. 13. ?
- George, Wolfgang (2012): Vorteile von Genossenschaftsolutionslösungen in der Energiewende. In: Informationen zur Raumentwicklung 2012 (9/10.2012), S. 503–513. ?
- George, Wolfgang; Berg, Thomas (2011): Diversifikation und zukünftige Betätigungsfelder. In: Wolfgang George und Thomas Berg (Hg.): Regionales Zukunftsmanagement. Band 5: Energiegenossenschaften gründen und erfolgreich betreiben, Bd. 5. Lengerich: Papst (Regionales Zukunftsmanagement, 5), S. 216–220. ?
- Graf, Konstantin (2017): Eintrittskarte Blockchain. In: e/m/w - Energie Markt Wettbewerb (3). ?
- Hauser, Eva; Hildebrand, Jan; Dröschel, Barbara; Klann, Uwe; Heib, Sascha; Grashof, Katherina (2015): ?Nutzeffekte von Bürgerenergie. Eine wissenschaftliche Qualifizierung und Quantifizierung der Nutzeffekte der Bürgerenergie und ihrer möglichen Bedeutung für die Energiewende. IZES gGmbH, Institut für ZukunftsEnergieSysteme. Saarbrücken. Online verfügbar unter http://www.buendnis-buergerenergie.de/fileadmin/user_upload/downloads/Studien/Studie_Nutzeffekte_von_Buergerenergie_20150916.pdf. ?
- International Cooperative Alliance (2017): What is a cooperative? Online verfügbar unter <http://ica.coop/en/what-co-operative>. ?
- IRENA (2016): Roadmap for a Renewable Energy Future. http://www.irena.org/DocumentDownloads/Publications/IRENA_REmap_2016_edition_report.pdf ?

- MacArthur, J., Renewable Energy and the Social Economy in Alberta (2013): Prospects for Community Power. The International Journal of Environmental Sustainability, 8(4): p. 121-130. ?
- REScoop (2016): Putting citizens at the heart of the energy transition. Report on the potential of energy citizens in Europe. With Friends of the Earth, EREF and Greenpeace. ?
- Schneider, Jochen; Madani, Sami; Pitsch, Manuel (2017): Datenbasierte Chancen für EVU. Geschäftsmodellansätze vor dem Hintergrund der Digitalisierung. In: e/m/w - Energie Markt Wettbewerb (3). ?
- Seyfang, G., J.J. Park, and A. Smith (2013): A thousand flowers blooming? An examination of community energy in the UK. Energy Policy, 2013. 61(0): p. 977-989. ?
- Sims, R.E.H., R.N. Schock (2007): Energy Supply, in Climate Change: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Fourth Assessment Report of the IPCC, B. Metz, et al., Editors. 2007, Cambridge University Press: Cambridge/New York. ?
- Staab, Jürgen (2015): Erneuerbare Energien in Kommunen. Energiegenossenschaften gründen, führen und beraten. 3., überarb. u. erw. Aufl. 2015. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH. ?

Enerji Kooperatifleri

Doğu Avrupa ülkelerinde ve Batı Balkanlar'da Karşılaştırmalı Değerlendirme

www.wecf.eu

www.troyacevre.org

**Zelena
Energetska
Zadruga**

www.zez.coop

Enerji Kooperatifleri

Doğu Avrupa ülkelerinde ve Batı Balkanlar'da Karşılaştırmalı Değerlendirme

wecf | Women Engage for a Common Future

www.wecf.org

WECF Hollanda

Karte Elisabethstraat 6
NL - 3511 JG Utrecht
Tel: +31 - 30 - 2341 03 00
Fax: +31 - 30 - 234 08 78

WECF Almanya

St.-Jacobs-Platz 10
D - 80331 Munich
Tel: +49 - 89 - 23 23 93 80
Fax: +19 - 89 - 23 24 39 38 11

WECF Fransa

Cité de la Solidarité Internationale
13 Avenue Emile Zola
F - 74100 Annemasse
Tel: +33 - 450 - 49 97 38
Fax: +33 - 450 - 49 97 38

**Zelena
Energetska
Zadruga**

Energija u rukama građana

ZEZ Hırvatistan

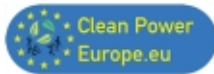
Bukovačka 110 - 10 000 Zagreb - Croatia
contact@zez.coop
www.zez.coop

TÜRKİYE

Kemalpaşa Mah. Yalı Cad. 59 / 7 ÇANAKKALE
+90 286 212 6680
info@troyacevre.org
www.troyacevre.org

 **HEINRICH
BÖLL
STIFTUNG**

 SivilDüşün
AB Programı

Bu kitap Sivil Düşün AB Programı kapsamında AB desteği ile hazırlanmıştır.
Bu kitap içeriğinin sorumluluğu Troya Çevre Derneği'ne aittir ve AB'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.